
Teodiceja danas

Ovih dana Papin "regensburški govor" nailazi na kritičke osvrte s raznih strana. Pritom posebnu pozornost i poštivanje zaslužuju samo oni islamski i protestantski teolozi koji se trude - za razliku od nasilne islamističke ideologizirane retorike - smireno i na razini ozbiljnih intelektualnih standarda pokazati kako Benedikt XVI. nije u svemu vjerno opisao poimanje odnosa Boga i razuma, odnosno vjere i filozofije kakvo je, po njima, prisutno u njihovim religijskim tradicijama. U konačnici, željeti drugome pojasniti postavke i predodžbe vlastite religije predstavlja jedan od temeljnih momenata svakoga autentičnog međureligijskog i ekumenskog dijaloga.

Našu pak pozornost privukla je jedna možda manje spektakularna tvrdnja iz Papinih bavarskih kateheza koju je on u homiletskom obliku uputio vjernicima za vrijeme mise na Islingerfeldu u Regensburgu. Govoreći o Bogu kao stvoritelju i dovršitelju povijesti, Papa se načas dodirnuo modernog ateizma. Po njemu je ateizam u konačnici rođen iz "straha od Boga" (Gottesangst) od kojeg nas jedino oslobađa vjera u Isusa Krista koji je lice Božje dobrote i ljubavi. Nama se pak čini da je rečeni strah tek samo jedan od momenata u procesu geneze ateizma. Mišljenje da je korijen ateizma pretežito u strahu da apsolutnost Božje slobode onemogućava razvoj potencijala ljudske slobode i kreativnosti, samo djelomično pogađa cilj. Isto tako bilo bi odveć pojednostavljeno ustvrditi kako je strah od suočenja s Bogom sućem taj koji motivira nespremnost mnogih naših suvremenika da prihvate Božju egzistenciju. Naime, strah od Boga, strah od pakla i kazna Božjih nije više dominantna forma straha u našem vremenu, a posebno ne na sekulariziranim područjima Europe i Amerike. Ono što danas znatnom broju ljudi otežava uvjerenost prijanje uz Božju egzistenciju jest podosta rašireni osjećaj, koji sve više postaje prevladavajućim mentalitetom, kako kozmički, fizikalni, biološki i povijesni procesi i događanja iskazuju sasvim dovoljnu

dozu imanentne shvatljivosti i bez uvažavanja Božje egzistencije. Za mnoge danas svijet je lišen prozirnosti za Boga i njegovo djelovanje u svijetu i sa svijetom. Koliko ima izričitih ateista, teško je precizno odrediti. No dovoljno je navesti izvještaj poznatog časopisa Nature iz 1998. (sv. 394, br. 6691, str. 313), prema kojemu je među vrhunskim znanstvenicima, članovima američke National Academy of Sciences, nevjera veća neko ikada prije: zajedno s agnosticima (oko 21 posto) doseže 93 posto. U Francuskoj je od 1981. do 2003. broj ateista porastao od 10 na 26 posto (<http://fr.wikipedia.org>), dok je za Njemačku dovoljno navesti mišljenje profesora teologije u Berlinu R. Schrödera iz 2002., da u Njemačkoj ateizam postaje sve više i više nešto što je po sebi samorazumljivo (www.livenet.ch/www/index.php).

Razloga za takvo podosta rašireno iskustvo netransparentnosti svijeta za Boga zacijelo ima više. Nama se međutim čini da u konačnici, ne isključujući druga problemska žarišta, posebnu težinu na razini egzistencijalne odluke za ateizam ipak valja pripisati teško rješivom problemu patnje. To je, znamo, prastari teodicejski problem koji, međutim, od velikog potresa u Lisabonu 1. XI. 1755. s njegovim desetcima tisuća mrtvih u nekoliko minuta, preko više od 100 milijuna ubijenih u ratnim i totalitarnim strahotama XX. stoljeća do nedavnog tsumamija sa 350.000 mrtvih za pola sata, trajno nagrizi, uspješnije nego u proteklim tisućljećima, vjeru u Boga kod mnogih, a posebno vidno kod visokoobrazovanih ljudi. Zašto? Mogući odgovori mogu biti višestruki. U odnosu na prošla stoljeća danas je u svijetu puno više ljudi, a time i, objektivno gledano, puno više uočljive patnje. Nadalje, znanstveni odgovori na dramatične fenomene ljudske patnje oblikuju se isključivo unutar jedne evolutivno-dinamičke slike svijeta koja svojim redukcionizmom ne ostavlja dovoljno pojmovnog, a ni psihološkog prostora za pronalaženje religioznog ključa osmišljavanja patnje. Kršćanski odgovor na taj problem vezivao je stoljećima, bez većih osporavanja, postojanje patnje, pa i one nevinih, uz istočni grijeh, a time uz odgovornost i krivnju praroditelja koja je makar i djelomično ipak bila nasljedno pripisana svim trpećim potomcima. Međutim, unutar aktualne znanstvene paradigme nije više moguće govoriti o patnji, naročito ne o onoj fizičkoj, kao o neizbježivom finalnom ishodu lošeg funkcioniranja čovjeka na moralnoj razini. Također nakon monstroznih patnji koje su kroz XX. stoljeće ljudi nanosili jedni drugima, teodicejsko pozivanje na Božje radikalno poštivanje ljudske slobode mnogim našim suvremenicima ne djeluje više dovoljno uvjerljivo. Naime, kod sve većeg broja ljudi klasično teološko razlikovanje između Božjeg direktnog "htijenja" i

“pripuštanja” ne uspijeva anestetizirati tjeskobni žalac pitanja: nije li “dobri i svemogućí” Bog odveć olako “prepustio” milijune nevinih ljudi na milost i nemilost krvavog slobodnovoljnog orgijanja totalitarnih umova i sustava? Zamjetnu psihološku težinu u širenju ateizma i uopće agnostičkog cinizma ima nedvojbeno i činjenica da danas poradi sve intenzivnije medijske umreženosti ljudi dolaze u kontakt s velikim “količinama” patnje sa svih geografskih širina. Dok je donedavno prosječni čovjek najčešće dolazio u kontakt s relativno ograničenim brojem fenomena patnje, danas prosječni ljudi svakog dana, iz sata u sat, bivaju zapljusnuti najraznovrsnijim medijski posredovanim oblicima trpljenja u svijetu. Svaki dan je tako čovjek, htio on ili ne htio, suočen uvijek nanovo s teodicejskim izazovima na koje i mnogi kršćani često reaguju potiskivanjem, nezainteresiranošću, klišeiziranim mehaničkim odgovorima ili pak osjećaju nelagodu jer ne uspijevaju sa sigurnošću nazrijeti prepoznatljivi rukopis dobrog Boga u kalvarijskoj svakodnevici čovječanstva. Tim više što današnji dominantni govor navještaja i teologije o Bogu, utemeljen na privilegiranju Božje nježnosti, majčinske i prijateljske zauzetosti za svakog čovjeka, objektivno gledano, puno teže psihološki komunicira s medijski posredovanom bujicom slika patnje negoli je to bio stoljećima rabljeni tradicionalni način govora o Bogu. Dojučerašnji lik strogog, pravednog, patrijarhalnog Boga, spremnog na bolne pedagoške poteze pa i na jezovite unutarpovijesne kazne motivirane povredom pravde i narušavanjem povijesnog plana spasenja danas je uglavnom prepušten pučko-apokaliptičkim kršćanskim ambijentima, sektama i islamistima.

Današnja teodicejska teologija vrlo često svoje tumačenje supostojanja patnje s dobrim i svemogućim Bogom, nakon što je više ili manje vješto posvijestila još jednom sav repertoar klasičnih odgovora, završava veoma često priznanjem unutarpovijesne nerješivosti problema patnje. Tek nakon smrti, u eshatonu imalo bi se dogoditi spoznajno pomirenje svemogućeg dobrog Boga i ovakvog svijeta. Do tada bi rješenje imalo više biti povjereno autentičnoj kršćanskoj praksi. Isusova kenotična i uskrsla egzistencija su za tu teologiju dovoljno snažan temelj na kojem je moguće uvjerljivo graditi praksu nade, ali i djelotvorno zauzete i solidarne borbe protiv svih oblika patnje. Međutim, takav stav ne dokida odlučujuće pitanje je li kršćanska praksa aktivnog napora oko sužavanja prostora ljudskoj patnji, koja je motivirana kristološki interpretiranim djelotvornim sjećanjem na sve patnje u povijesti (*memoria passionis*), dovoljna da bi zaista mogla kako tako primiriti “učeni um” (*docta ratio*) i njegovu globalnu znanstveno-medijsku kulturu u njihovu svakodnevnom

dekonstrukcionističkom pohodu širokih razmjera na dosadašnje teodicejske sigurnosti vjernika? Nije li ipak teodicejski imperativ danas tražiti takve teološke modele govora o patnji koji će biti primjereni sadašnjoj kulturi i njezinoj percepciji problema ljudske patnje?

Čini nam se da je sadašnji Papa svjestan što za budućnost vjerničke zajednice znači život u jednom takvom kulturnom ozračju čija percepcija stvarnosti, medijski posredovana svima i bez zastoja, po mišljenju mnogih, naročito onih visoko naobraženih kojih broj raste iz dana u dan, sve uočljivije sužava egzistencijalnu uvjerljivost tradicionalnih teodicejskih odgovora. Stoga je baš u svjetlu tih preokupacija, po našem mišljenju, i razumljivo njegovo nastojanje da se teološki prouče i prodube načini interakcije Boga i svijeta unutar aktualne evolutivne paradigme, da se dohvati temeljni "logos" Božjeg stvaralačkog i spasenjskog djelovanja. Jer, u konačnici, samo polazeći od objavom i teološkim umom zajamčene "razumnosti" Božje, a time i razumske shvatljivosti i etičnosti njegova djelovanja kako u odnosu na procese stvaranja tako i u povijesti (*Deus Caritas est*), moguće je afirmirati temeljnu smislenost svijeta pa i temeljnu shvatljivost ljudske patnje. Pritom, jasno, nije riječ o shvatljivosti koja bi bila protiv ili na račun nutarnje koherentnosti same Božje stvarnosti. Ali u tom smo traganju u mnogočemu tek na početcima teološkog produbljenja pa i promišljanja naših dosadašnjih teodicejskih odgovora. Nisu ti odgovori bili krivi, već jednostavno u oblikovanju odgovora treba uvažiti današnja znanja, današnju kulturu i psihologiju, specifične konotacije suvremene percepcije patnje. Crkva je između ostalog i zajednica koja uči i trajno prima iz povijesnih iskustava svojih, ali i drugih ljudi, onih koji joj vidljivo ne pripadaju (GS, 44). To posebno vrijedi za iskustva koja ljudi imaju s patnjom kao i za odgovore koje su ljudi kroz povijest davali i daju, bilo u religijama, bilo na područjima znanosti, na probleme ljudske patnje.

Uostalom svaka religija, a posebice velike povijesno verificirane religije po definiciji su teodicejske ustanove, kako u svojoj teoriji tako i u svojoj praksi. Stoga produžena erozija uvjerljivosti njihovih odgovora na pitanje patnje izazvana novim znanjima, novim povijesnim iskustvima i filozofskim uvidima ili pak oduža teodicejska nesigurnost pa i šutnja obrazložena odveć jednostranim prizivanjem "negativne teologije", dovode nužno do urušavanja njihove egzistencijalne težine, a time i društvene prihvatljivosti. Papa to zacijelo dobro zna.

Nikola Bižaca